

Handläggare
Jessica Weisten
Telefon: 0850809393

Till
Norrmalms stadsdelsnämnd
2021-08-26

Gode män och förvaltare – en översyn (SOU 2021:36)

Svar på remiss från kommunstyrelsen

Förslag till beslut

Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Sammanfattning

Kommunstyrelsen har begärt yttrande på *Gode män och förvaltare – en översyn (SOU 2021:36)*. Syfte med utredningen är att säkerställa att de människor (huvudmän) som är i behov av en god man eller förvaltare (ställföreträdare) ska kunna lita på att de får den hjälp och stöd de behöver. Utredningen har uppmärksammat områden där det finns problem och brister och har i sitt betänkande lämnat en rad förslag på åtgärder. Förslagen handlar bland annat om bättre stöd och stärkt ställning till huvudmännen, bättre förutsättningar för ställföreträdare att utföra sina uppdrag på ett bra sätt och högre kvalitet i överförmyndarnas verksamhet.

Norrmalms stadsdelsförvaltning anser att utredningen är väl genomarbetad och att förslagen som utredningen presenterar kommer att leda till en rad förbättringar för både huvudmän och ställföreträdare.

Bakgrund

Kommunstyrelsen har begärt yttrande på *Gode män och förvaltare – en översyn (SOU 2021:36)*. Yttrandet ska vara kommunstyrelsen tillhanda senast den 17 augusti 2021.

Förvaltningens tjänsteutlåtande skickas till kommunstyrelsen inom utsatt remisstid för kännedom för att sedan kompletteras med nämndens protokoll efter nämndsammanträdet.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av äldreavdelningen i samarbete med socialtjänstavdelningen. Pensionärsrådet och rådet för funktionshinderfrågor har fått möjlighet att lämna synpunkter på ärendet.

Ärendet

Regeringen beslutade den 18 juli 2019 att tillsätta en särskild utredare för att göra en översyn av reglerna om gode män och förvaltare (ställföreträdare). Uppdraget var att säkerställa att de människor (huvudmän) som är i behov av en ställföreträdare ska kunna lita på att de får den hjälp och stöd de behöver.

God man eller förvaltare anordnas av domstol för en person som på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person. Godmanskap bygger på huvudmannens samtycke medan förvaltarskap är en tvångsåtgärd. Den som har en god man behåller sin rättshandlingsförmåga medan den som har en förvaltare förlorar sin rättshandlingsförmåga på de områden som förvaltarskapet avser. Framtidsfullmakt och anhörigbehörighet är andra former av ställföreträdarskap. Framtidsfullmakt innebär att en person kan ge behörighet åt en annan att företräda denne vid en framtida situation när han eller hon inte själv ha förmåga att ha hand om sina angelägenheter. Anhörigbehörighet innebär en möjlighet för anhöriga till personer som inte längre har förmåga att ha hand om sina ekonomiska angelägenheter att för deras räkning vidta ordinära rättshandlingar med anknytning till den dagliga livsföringen.

I utredningens uppdrag har ingått att se över reglerna på området, främst kring god man och förvaltarskap, med syftet att de ska vara moderna och rättssäkra. Uppdraget har inte omfattat att se över systemet som helhet utan endast uppmärksamma områden där det finns problem och brister. Flera informationskällor där bland annat experter, sakkunniga och representanter från civilsamhällets intresseorganisationer har bidragit med kunskap. Utredningen har, efter inhämtande av erfarenheter och synpunkter från de olika aktörerna, lämnat en rad förslag på åtgärder.

Norrmalms stadsdelsförvaltning
Stadsdelsdirektören

Sankt Eriksgatan 117
Box 45075
10430 Stockholm
Växel 08-508 090 00
Fax 08-508 09 099
norrmalm@stockholm.se
stockholm.se

Huvudmannen i fokus

Utredningen framför en rad förslag för att åstadkomma förbättringar för huvudmännen. Ett förslag är ett förtydligande om att ställföreträdaren ska ta hänsyn till huvudmannens vilja eller förmodade inställning när uppdraget utförs. Bakgrunden är att

dagens regelverk innebär att huvudmannen i regel ska höras i viktiga frågor men att det utöver det inte finns någon uttrycklig bestämmelse som tar upp beaktandet av huvudmannens vilja.

Enligt utredningen har det visat sig att ställföreträdare ibland strävar efter att huvudmannen ska spara så mycket pengar som möjligt. Huvudmannens medel används inte till hans eller hennes välbefinnande. Utredaren föreslår därför att välbefinnande får en plats i katalogen över olika ändamål som huvudmannens medel i skäligen utsträckning får användas till.

Överförmyndaren ska idag årligen ompröva huvudmannens behov av ställföreträdare och huvudmannen kan också ansöka om att ställföreträdarskapet ska upphöra. Huvudmän som är missnöjda med beslut som fattas av överförmyndaren kan överklaga beslutet till domstol. Utredningen vill dock i lagstiftningen förtydliga att godmanskaper ska upphöra om huvudmannen inte längre samtycker, i de fall samtycke varit en förutsättning för godmanskapet. Utredningen tar även upp att lagstiftningen behöver förtydligas om att ett godmanskap inte ska anordnas om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig, så som en framtidsfullmakt, anhörigbehörighet eller genom insatser inom socialtjänsten.

Utredaren vill stärka den enskildes möjlighet till insyn i ställföreträdarens verksamhet. Därför föreslås en lagreglerad skyldighet för ställföreträdare att löpande informera sina huvudmän om uppdraget, om det inte finns särskilda skäl mot det. Vidare ska överförmyndaren underrätta huvudmännen om de granskar en ställföreträdarens verksamhet. Vid misstanke om brott föreslås en lagstadgad åtalsplikt för överförmyndaren så att det inte tillkommer den nya ställföreträdaren att överlämna ärendet för rättslig prövning.

När det gäller huvudmannens make, sambo eller närmaste släktingar har de i dagsläget full insyn i handlingar som gäller ställföreträdarskapet och som finns hos överförmyndaren. Detta föreslås även gälla fortsättningsvis. Dock med förändringen att överförmyndaren ska kunna neka en anhörig att ta del av en handling, om det med hänsyn till den enskildes intressen finns särskilda skäl mot att denna lämnas ut. Detta ska ge ett ökat skydd för känsliga uppgifter om huvudmannen. Utredningen föreslår att detta även ska gälla i ärenden enligt lagen om framtidsfullmakter.

I utredningen framgår att många huvudmän inte alltid får den information och det stöd de behöver för att kunna ta till vara sina

intressen. Utredningen föreslår en förstärkning av den nuvarande serviceskyldigheten i förvaltningslagen. Enligt förslaget ska överförmyndaren ha en lagstadgad skyldighet att lämna allmän information till huvudmännen om exempelvis uppdragets innehåll och möjligheten att lämna klagomål.

Ställföreträdarens uppdrag och ramarna för det

Utredningen lyfter utmaningen att rekrytera lämplig ställföreträdare och har därför flera förslag för bättre möjligheter att rekrytera och behålla kompetenta ställföreträdare och skapa bättre förutsättningar för att personer ska ställa upp som ställföreträdare

Utredningen ser över ställföreträdarens uppdrag och ramarna som omger arbetet. I dagsläget handlar ställföreträdarens uppgifter om att ”bevaka rätt, förvalta egendom och sörja för person”. Enligt utredaren är ovanstående begrepp oklara och omoderna. Samma funktioner beskrivs i angränsande lagstiftning som ”ekonomiska och personliga angelägenheter”. Utredaren anser att dessa begrepp beskriver uppdraget på ett tydligare sätt och föreslår att de ska gälla.

Enligt utredningen behöver det bli tydligare vad ställföreträdaren förväntas göra och att ställföreträdare behöver ett ökat stöd för att klara sina uppdrag. Utredningen föreslår en lagstadgad skyldighet för överförmyndaren att ge information om uppdragets innehåll innan det påbörjas. Vidare föreslås att ställföreträdare ska erbjudas utbildning och stöd i form av allmänna råd, checklistor och metodstöd. Utredningen föreslår att den nya myndigheten, som föreslås och beskrivs längre fram, ska ta fram material i syfte att uppnå enhetlighet och ökad rättssäkerhet.

Systemet med ställföreträdare bygger på människors ideella engagemang och utredningens utgångspunkt är att det även fortsättningsvis ska vara så. Utredningen föreslår dock att en anställd ställföreträdare ska kunna förordnas när det är nödvändigt på grund av uppdragets svårighetsgrad eller om det finns särskilda skäl med hänsyn till den enskildes intressen.

I linje med det ideella engagemang som ställföreträdarskapet bygger på föreslår utredningen att när en ställföreträdare begär att få avsluta sitt uppdrag ska överförmyndaren förordna en ny ställföreträdare så snart som möjligt, om ställföreträdarskapet ska fortsätta.

Utredningen lyfter diskussion kring arvodet för ställföreträdare. Arvodet kan inte avtalas i förväg eller ges ut i förskott utan bedöms i varje enskilt fall. Enligt utredningen finns det kritik om att

arvodena är svårförutsägbara och att ställföreträdare får vänta länge på arvoden. Med bakgrund i kommunernas starka önskemål om att fortsättningsvis ha frihet att bestämma över arvoden föreslår inte utredningen några ändringar när det kommer till regler om arvoden. Utredningen föreslår dock att överförmyndaren ska få bevilja ersättning för mindre utgifter som uppkommit vid utförandet av uppdraget, utan att underlag visas upp.

Utredningen föreslår tydligare krav på ställföreträdarens redovisning och överförmyndarens granskning. I dag är överförmyndarens tillsyn fokuserad på skötseln av huvudmannens ekonomi men de flesta kräver också en årlig redogörelse. Utredaren föreslår att överförmyndarens granskning ska omfatta hela ställföreträdarens uppdrag med huvudmannens bästa i fokus. Även ställföreträdarens redovisning föreslås ha ett bredare perspektiv. Fokus ska vara på hela uppdraget och beskrivas i en årlig årsberättelse och vid uppdragets slut ska ställföreträdaren lämna en slutberättelse. Utredaren föreslår att den nya myndigheten ska utarbeta föreskrifter och allmänna råd på området.

Överförmyndarverksamheten

Överförmyndare och överförmyndarnämnder är kommunala myndigheter som bland annat har i uppgift att rekrytera ställföreträdare och utöva tillsyn över deras verksamhet. I utredningen tydliggörs överförmyndarens roll och uppdrag och en rad förbättringsområden lyfts fram. Utredaren vill ge överförmyndaren fler tillsynsverktyg och föreslår att det ska finnas tydligare krav på skyldigheten att lämna in begärda handlingar till överförmyndaren och möjlighet till vitesföreläggande. Detta ska även gälla försäkringsbolag och inkassoföretag.

Överförmyndarens verksamhet är författningsreglerad och avser myndighetsutövning mot enskild. Utredningen framför att huvudmännen ofta är människor som befinner sig i utsatta situationer och detta medför höga krav på kompetens och rättssäkerhet. Utredningen föreslår att det tydligare ska lyftas fram i lagstiftningen att den som väljs som överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare ska få introduktion och vara lämplig för sådant uppdrag. Utredaren vill även att grundläggande krav på överförmyndarverksamheten tas in i lagstiftningen i form av god kvalitet, rutiner och arbete med missförhållanden.

Utredaren föreslår att överförmyndarnämnd blir den obligatoriska organisationsformen. Utredningen lyfter fram att nämndformen medför att förtroendevalda kan engageras för uppgifterna, att

förutsättningarna för rättssäkerhet i myndighetsutövningen ökar och att verksamheten blir mindre sårbar och personberoende. Även riskerna för jäv minskar enligt utredningen. Vidare föreslås överförmyndarnämnden få utökade möjligheter till delegering av beslutanderätten.

I utredningen finns ett förslag om att överförmyndaren ska besluta i ärenden om godmanskap, som i dag prövas av domstol, för effektivare beslutsfattande i ärenden. Bakgrunden till förslaget är att godmanskap i regel inte kan sättas in utan samtycke. De rättsliga övervägandena blir således inte alltför omfattande och skäl för muntlig förhandling saknas oftast. Detta i kombination med en ökad kompetens hos överförmyndarna gör de lämpliga för uppgiften anser utredaren. Om någon som är behörig motsätter sig att godmanskap ska anordnas, jämkas eller upphöra ska ärendet överlämnas till tingsrätten för prövning där. När det gäller ärenden om förvaltarskap och de ärenden om entledigande som idag prövas i domstol är utredarens bedömning att en prövning i domstol även fortsättningsvis behövs.

En ny statlig myndighet

Utredningen föreslår att en ny statlig myndighet ska inrättas som har ett övergripande ansvar för samordning, verka för enhetlighet och samsyn genom exempelvis utbildning, introduktion och allmänna råd. Den nya myndigheten föreslås ansvara för statistiken över överförmyndarnas verksamhet som idag tillhandahålls av länsstyrelsen. Överförmyndarstatistiken föreslås på sikt bli en del av den officiella statistiken vilket ställer specifika krav på kvalitet och allmän tillgänglighet. Länsstyrelserna kommer även fortsättningsvis ansvara för tillsyn och tillsynsvägledning.

Utredningen förespråkar ett nationellt ställföreträdarregister. Ett argument som lyfts är att detta skulle förenkla för banker, myndigheter att kontrollera en ställföreträdarens behörighet. Utredaren föreslår därför att det tas in en bestämmelse i föräldrabalken som innebär att ett nationellt register ska föras över förordnade förmyndare, gode män och förvaltare och de som har en sådan ställföreträdare. Den nya myndigheten ska föra det nationella registret och ansvara för personuppgifterna.

Digitalisering

Utredningen lyfter behovet av ökad digitalisering för att minska huvudmannens digitala utanförskap. Utredningen lyfter att det bland annat är svårt för ställföreträdare att använda sig av myndigheters och bankers digitala tjänster när de utför ärenden åt huvudmannen.

Utredarens bedömning är att det nationella ställföreträdarregistret skapar förutsättningar för digitala tjänster som är anpassade för gode mäns och förvaltares verksamhet. Behovet av ökad digitalisering omfattar även överförmyndarverksamheten och utredningen föreslår att den nya myndigheten ska svara för styrning och samordning av den digitala utvecklingen.

Utredaren föreslår att framtidsfullmakter ska kunna upprättas i elektronisk form. En förutsättning, enligt utredningen, är att systemet utformas på ett sätt som ur säkerhetssynpunkt är likvärdigt med det befintliga systemet.

Ensamkommande barn

Utredningen lyfter särskilt ensamkommande barn som en sårbar grupp. Enligt utredningen finns det en utbredd uppfattning att endast ensamkommande barn som söker uppehållstillstånd ska tilldelas en god man. Detta drabbar ensamkommande barn som är kvotflyktingar och ensamkommande barn från EU- länder. Utredaren menar att det behöver förtydligas i lagstiftningen att en god man ska förordnas oavsett om barnet söker uppehållstillstånd eller inte. Utredningen menar att det skulle innebära positiva konsekvenser ur ett barnrättsperspektiv.

Vidare vill utredaren ha ett lagkrav som innebär att socialnämnden skyndsamt ska väcka talan eller ansöka om en särskild förordnad vårdnadshavare när barnet får uppehållstillstånd. Utredaren vill även förtydliga regelverket när det gäller ansvaret för ensamkommande barn som avviker från vistelsekommunen. Ärendet ska inte kunna överlämnas till en ny överförmyndare innan det framkommit att barnet verkligen avvikit.

Konsekvenser av utredningens förslag

Utredningen lyfter fram att förslagen i utredningen bedöms innebära positiva vinster både för huvudmännen och ställföreträdare. Förslagen anses också leda till bättre förutsättningar för att en lämplig ställföreträdare ska kunna utses snabbare än idag. Utredningen bedömer förslagen ger förutsättningar för att kunna behålla det ideella inslaget på ställföreträdarområdet även framöver, vilket är en vinst för samhällsekonomin. Vidare lyfts vinster i form av en tydligare styrning och tillsyn samt effektivare beslutsfattande.

Förslagen som utredningen har bedöms innebära ökade kostnader för kommunerna på grund av bland annat förändrade arbetsuppgifter, ökad administration och behov av rekrytering hos överförmyndarverksamheterna. Förslaget om att flytta

beslutanderätten om godmanskap från domstolarna till överförmyndarna bedöms innebära en kostnadsminskning för staten men ökad kostnad för kommunerna. Förslaget om den nya myndigheten bedöms innebära minskad arbetsbörda för överförmyndaren och därmed minskade kostnader för kommunen. Utredningen menar att deras förslag på förändringar är nödvändiga för att leda till förbättringar på området. Utredningen föreslår att kommunernas ökade kostnader finansieras genom ett ökat generellt statsbidrag delfinansierat genom en överföring från Sveriges Domstolars anslag.

Några av utredningens förslag, bland annat förslaget om att överförmyndarnämnd ska bli den obligatoriska organisationsformen, innebär inskränkningar i den kommunala självstyrelsen. Sveriges kommuner och regioner (SKR) har starkt motsatt sig förslaget men utredningen bedömer att inskränkningarna är nödvändiga för att uppnå ändamålen med förslagen och att de alltså är proportionerliga.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Utredningen föreslår att merparten av de föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2023. Därutöver föreslås vissa övergångsbestämmelse och förslaget om överförmyndarnämnd som obligatorisk organisationsform föreslås träda i kraft 1 januari 2027.

Synpunkter och förslag

Norrmalms stadsdelsförvaltning anser att utredningen är väl genomarbetad och lyfter flera viktiga förslag som kommer leda till en rad förbättringar för både huvudmän och ställföreträdare.

Utredningen lyfter flera förslag för att öka huvudmannens rättigheter exempelvis genom insynsmöjligheter, möjligheter att lämna klagomål och ökad hänsyn till huvudmannens vilja och välbefinnande. Förvaltningen vill lyfta att en stor del av utredningens förbättringsåtgärder, om de ska få genomslag eller inte, på ett sätt förutsätter att mottagarna agerar utifrån en klar handlingsförmåga. Förvaltningen vill här betona att huvudmännen oftast är människor som det av olika skäl kan vara svårt att kommunicera med varpå informationen till huvudmännen och stödet till ställföreträdarna är viktigt. Förvaltningen anser att det skulle vara bra att i början av uppdraget fatta någon form av dokumenterad överenskommelse mellan ställföreträdare och huvudman om vad uppdraget ska innehålla och vad som är viktigt för den enskilde. Detta för att dels vara till stöd för huvudman och

ställföreträdare men också lättare kunna utvärdera det arbetet som bedrivits.

Förvaltningen ställer sig positiv till förslag om ändring i lagen om god man för ensamkommande barn. Det innebär ett förstärkt barnrättsperspektiv eftersom en ställföreträdare i ett tidigt skede kan bevaka barnets rättigheter och föra barnets talan.

Förvaltningen anser att det är angeläget att de förslag som utredningen föreslår för att stärka ställföreträdaren i sitt uppdrag får genomslag. Förvaltningen ser positivt på dessa förslag då det anses bidra till ökad rättssäkerhet och ökad kvalitet i tjänsternas utförande. Det handlar exempelvis om utbildning till ställföreträdare och att det ska bli tydligare vad ställföreträdare förväntas göra.

Vidare vill förvaltningen framföra att ställföreträdare har en viktig roll i kontakten med olika myndigheter varpå information och utbildning kring samhällstjänster i form av exempelvis insatser enligt socialtjänstlagen, lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade och försäkringskassan borde ingå i detta.

Enligt förvaltningen är det positivt att överförmyndarens granskning och ställföreträdarens föreslagna redovisning, i form av en årsberättelse, inte bara fokuserar på den ekonomiska redovisningen. Förvaltningen vill dock betona vikten av ett brukarperspektiv som inte bara återger ställföreträdarens upplevelse utan även den enskildes.

Förvaltningen anser att det är positivt att en anställd ställföreträdare ska kunna förordnas när det är nödvändigt på grund av uppdragets svårighetsgrad. Förvaltningens erfarenhet är att det idag kan ta lång tid innan en ställföreträdare förordnas till individer med exempelvis psykiatrisk problematik.

Förvaltningen ser positivt på förslaget om att överförmyndaren som utgångspunkt får besluta i ärenden om godmanskap. Förslaget om att överförmyndarnämnd blir den obligatoriska organisationsformen anser förvaltningen vara i linje med utredningens förslag och anser att det kan öka rättssäkerheten.

Normmalms stadsdelsförvaltning
Stadsdelsdirektören

Sankt Eriksgatan 117
Box 45075
10430 Stockholm
Växel 08-508 090 00
Fax 08-508 09 099
normmalm@stockholm.se
stockholm.se

Förvaltningen anser visare att utredningen på ett tydligt sätt visar på behovet av enhetlighet och samsyn på området. Enligt utredningen ska den nya myndigheten arbeta för att uppnå detta. Förvaltningen anser att det är viktigt att de olika parternas uppdrag och roll tydliggörs framöver så att det blir klart och tydligt för huvudmän,

anhöriga, ställföreträdare och andra myndigheter vart man vänder sig i olika frågor. Detta behöver framgå av det skriftliga material och utbildningsmaterial som tas fram anser förvaltningen.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Jesper Ackinger
stadsdelsdirektör

Gosia Holmberg
avdelningschef

Bilagor

1. Gode män och förvaltare – en översyn (SOU 2021:36)
Remiss
2. Remissbrev, Kommunstyrelsen
3. Gode män och förvaltare – en översyn (SOU 2021:36)
Remissmissiv, Regeringskansliet

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Jesper Ackinger, stadsdelsdirektör	2021-07-21
Gosia Holmberg, avdelningschef	2021-07-21